

Annona

A Kerényi Károly Szakkollégium évkönyve

Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Kerényi Károly Szakkollégium
Pécs, 2002

A kötet megjelenését a Pécsi Tudományegyetem Rektori Hivatala, Kiadói Bizottsága, Bölcsészettudományi Kara, Jakabhegyi úti Kollégiuma, BTK Hallgatói Önkormányzata, a Kékkúti Ásványvíz Rt. Alapítvány, a British American Tobacco, a Magyar Soros Alapítvány, az Oktatási Minisztérium – korábban: Művelődési és Közoktatásügyi Minisztérium, a Miniszterelnöki Hivatal és a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány támogatta.

Válogatta, szerkesztette, az előszót írta:
Jankovits László, Vankó Annamária, Somogyi Judit

A tanulmányokat lektorálta: Boros János, Erős Ferenc, Gál Béla, Heidl György, Hetesi István, Kálmán C. György, Kappanyos András, Nagy Ilona, Orbán Jolán, P. Müller Péter, Weiss János.
Lelkiismeretes munkájukért ezúton is köszönetet mondunk.

© A szerzők, 2002
© A szerkesztők, 2002
Minden jog fenntartva.

Tartalom

Részlet egy levélből	7
Előszó	9
Leiszter Attila: Nüsszai Szent Gergely időszemléletéről és Történelemfölfogásáról	11
Németh Csaba: „Mensa igitur, scriptura” Középkori egzegézis és izomorfia.	31
Lengvári István: A lussoniumi gabonavermek mint a késő-római gazdálkodás emlékei	49
Varga Szabolcs: Egy Mohács után felemelkedett nemesi család karrierjének kezdetei 1526–1541 között. A Devecseri Choronok.	58
Szommer Gábor: James Lancaster és az első angol utazások a Távols-Keletre	66
Varga Enikő: „A dolgok látképe” Polémiák a 17. századi németalföldi képi reprezentációról.	74
Somogyi Judit: Iratok a Somogy megyei vallási viszonyok történetéhez (1717–1723)	86
Kruzslicz Anita: A szintézis formái Schelling korai műveiben	105
Szívós Andrea: Magyarországi nőnevelés (1850–1888)	112
Vörös Andrea: A dualizmuskori Magyarország borkereskedelme, különös tekintettel az állami gazdaságpolitikára	124
Trombitás Judit: Transzformációk. Egy Turgenyev elbeszélés a gogoli és a puskini hagyományban.	133
Juhász Katalin: Szerkezeti és szemantikai párhuzamok Lev Tolsztoj: <i>Gazda és cseléd</i> és Puskin: <i>Ördögök</i> című művében	142
Györök Edina: Genealogikus vágy és reflexív transzformáció a koraromantikától Heideggerig	149

Katona Gábor: A heideggeri Sein zum Tode és Rorty metastabilitása	161
Danka István: A filozófia végeiről. Rorty és Habermas Hegel-fenomenje.	170
Böhm Gábor. Dekonstrukció: irodalom(elmélet) és/vagy filozófia?	175
Stachó László: Pszichológia és interdiszciplinaritás: beváltak-e Piaget régi jóslatai a lélektan jövőjéről?	194
Szabó Tímea: Jóra vágni? A pszichoanalízis etikai következményeiről.	200
Kiss Gábor Zoltán: A kritika feladata a legkülönbözőbb jelenkorokban. Az alkotó, és kritikus tevékenység megítélése Arnoldtól a formalizmus utánig.	205
Patonai Anikó Ágnes: Kaland a Formával: posztmodern, dráma, szintézis	216
Vankó Annamária: Erdély Miklós művészetelméletének néhány kulcsfogalma	223
Besze Barbara: A hős Pepin és társai, avagy a <i>hetvenkedő katona</i> toposza	236
Vári György: A kísértetről. Marxtól Mózesig.	254
Gábor Lívia. Gilles Deleuze – Film és filozófia.	266
Csekő Csilla: Vegetarianizmus – táplálkozásnéprajzi szempontból. Egy család vegetáriánus táplálkozása. (Esettanulmány)	273
Gergely Erzsébet: Válságban az egyház. Valóban válságos a római katolikus egyház helyzete?	287
Horváth Gergő: A Folklor folklórjának néhány vonása – kutatás szelet	296
A Szakkollégium tagjai (1993–2002)	305
A Szakkollégium meghívott előadóinak előadásai (1993–2002)	309
A Szakkollégium tagjainak előadásai (1993–2002)	314
A Szakkollégium tagjainak OTDK eredményei	321

Egy Mohács után felemelkedett nemesi család
karrierjének kezdetei 1526–1541 között
(A Devecseri Choronok)*

A magyar társadalom történetében az 1526-os esztendőt vízválasztónak tekinthetjük. Olyan évszázados múltú családok tűntek el a történelem színpadáról, mint a Kanizsaiak, Rozgonyiak, Szentgyörgyi-Baziniak, és olyanok vesztették el jelentőségüket, mint a Széchyek, Hédervályak vagy a Ráskayak.¹ A Báthory, Bebek, Homonnay, Batthyány családok befolyása töretlen maradt, de mellettük már kezdtek felemelkedni a Mohács utáni új arisztokrácia képviselői, a Choron, Nádasdy, Nyáry és Salm famíliák. A magyar állam erejének megrendülése és a kettős királyválasztást követő polgárháborús helyzet is kedvezett a nemesség nagyarányú fluktuációjának, de ez csak az egyik ok, hiszen, mint arról a törekény demográfiai mutatók tájékoztatnak, mindenféle külső hatás nélkül is nagy volt a családok kihalásának veszélye.²

Az alábbiakban arra keressük a választ a Devecseri Choron család felemelkedése kezdeteinek vizsgálatával, hogy az ország gyökeresen megváltozó gazdasági, politikai viszonyai közepette milyen új kihívásokkal kellett szembenéznie az ekkor felkapaszkodott nemesi családoknak, hogyan tudtak ezeknek megfelelni, s egyáltalán milyen lehetőségeik voltak családi birtokállományaik és ezáltal politikai befolyásuk növelésére az 1526–1541 közötti zavaros időszakban.

Azért esett választásunk a Devecseri Choron családra, mert „karrierjük” kezdete éppen erre az időszakra esik,³ így méltán bízhatunk abban, hogy a történetükre vonatkozó források feltárásával és felhasználásával választ kapunk a fentebb megfogalmazott kérdésünkre. Kutatásunkat megkönnyítette, hogy a család levéltára szétszóródva ugyan, de fennmaradt más családok archívumaiban, valamint a Magyar Országos Levéltár megjelentette az állományában található királyi könyvek teljes szövegét, aminek alapján az uralkodói adományozások jól nyomon követhetőek.⁴

* Jelen szöveg a 2001. március 30. és április 1. között megrendezett I. Kerényi Konferencián hangzott el. A szerző akkor a PTE Grastyán Endre Szakkollégium tagja volt. (A szerk.)

¹ Maksay Ferenc: *Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén I-II.* Budapest, 1990, 8–11.

² Pálffy Géza: *A tizenhatodik század története.* Budapest, 2000, 145. család történetének vizsgálatán keresztül.

³ A család egész történetére lásd: Varga Szabolcs: Egy elfeledett bárói család története Magyarországon. A Devecseri Choronok. In: *Grastyán Endre Tanulmánykötet. I.* Pécs, 2000, 159–180.

⁴ Magyar Országos levéltár, Budapest (A továbbiakban: MOL.) A szekció: Magyar Kancelláriai Levéltár, A 57 Libri Regii (A továbbiakban: A57 Libri Regii.)

A familia a 16. század második felére Nyugat-Dunántúl legnagyobb birtokosainak egyikévé vált, kiterjedt udvari és ausztriai kereskedelmi kapcsolatokkal rendelkezett, és bárói címe révén a magyar arisztokrácia köreiből emelkedett. Bízunk abban, hogy a család történetén keresztül fel tudjuk villantani azokat a fontos aspektusokat, melyek révén érthetővé válik a Mohács utáni új arisztokrácia felemelkedésének kezdeti lépései.

A család eredete

A Choron familia említése már a 13. századi forrásokban felbukkan, de egy rövid időszakot leszámítva még vármegyei szinten sem vállaltak tisztséget, és a család tagjai békésen éltek a kismesek mindennapi életét devecseri kúriájukban.⁵ Az 1488-as országos adóösszeírás a család birtokaként tüntette fel Devecser mellett Kamond és Kohár településeket, ahol összesen 33 adózó portával rendelkeztek a Choronok.⁶

A század végén Márton fia, András, dolgozatunk főszereplője lett a család feje. A család az ő politikájának köszönhetően élte túl a „rendszerváltás” viharos esztendeit, és vált egy hatalmas birtokkomplexum megteremtésével a Dunántúl meghatározó politikai tényezőjévé. Életének korai időszakából sajnos nem rendelkezünk forrásokkal, mindössze annyi tűnik bizonyosnak, hogy 1508-ban teljes vagyonekhozásra ítélték, s csak az 1520-as években rehabilitálták a családot.⁷ Ebben valószínűleg nagy szerepe volt Várday Pál veszprémi püspöknek, hisz Choron András ezekben az években került a familiárisai közé. A család „karrierjének” kezdete tehát ahhoz az eseményhez köthető, amikor András egy befolyásos pártfogó szolgálatába lépett, és bekapcsolódott Veszprém vármegye politikai életébe.

Choron András szerepe az 1526 utáni polgárháborúban

A mohácsi csata idején András már a Várdayt követő veszprémi püspök, Szalaházy Tamás legbelső köréhez tartozott.⁸ Ennek köszönhetően veszprémi alispánnak és Sümeg várnagyának is kinevezték. A püspök gyakori távollétében az ő feladata volt a püspökség javainak irányítása, és az innen befolyt jövedelmekből felállított kétszáz fős püspöki bandérium vezetése.⁹ A Mohácsot követő időszakban a Balaton-felvidéken egyedül ő rendelkezett számottevő katonai erővel, ami nagyban hozzájárult ahhoz, hogy András személye egyre fontosabbá vált.

A kettős királyválasztás következtében a vereséget követő hónapokat a politikai manőverek jellemezték. Szapolyai János és Habsburg Ferdinánd is megpróbált pártot szervezni

⁵ Veress D Csaba: *Devecser évszázadai*. Devecser, 1996, 19.

⁶ Solymosi László: *Veszprém megye 1488. évi adólapstroma és az Ernuszt-féle megyei adószámolások*. In: uő: *Tanulmányok Veszprém megye múltjából*. Veszprém, 1984, 186.

⁷ Veress D. Csaba: i.m.: 22.; Barta Gábor: A vitézlő rend világa. *Rubicon* 1994/4–5, 24.

⁸ Koppány Tibor: *Devecser, Ugod, Essegvár, Döbrönte*. Balatonfüred, 1961, 9.

⁹ Évi 12.000 forintos bevétellel a püspökség közepes gazdagságának volt tekinthető. V.ö. Molnár Antal: *A veszprémi egyházmegye a török hódoltság idején*. In: *Veszprémi Múzeumi Konferenciák* 9. Veszprém, 1998, 71.

magának.¹⁰ Kezdetben csak az egyházi klérus, köztük Szalaházy Tamás, és a nyugat-magyarországi arisztokrácia szűk rétege támogatta a Habsburg dinasztia hatalomra kerülését, míg a többség Szapolyai (I.) János mellett sorakozott fel. Hőstünk azonban, valószínűleg Szalaházy hatására, a „bécsi király” mellett tette le voksát, s a javára írandó, hogy következetesen kitartott elhatározása mellett. A család szempontjából ez volt András leginkább kockázatos döntése, ugyanakkor ennek köszönhető szinte példátlanul gyors felemelkedését is.

A tárgyalások kudarcba fulladását követően 1527 nyarán I. Ferdinánd elindult, hogy fegyverrel hódítsa meg országát. A Duna mentén indított fő csapással egyidejűleg Choron András – aki ekkor már Veszprémből irányította a Ferdinándhoz hű csapatokat – a János-párti Tihany várát vívta meg sikerrel, és ezzel stabilizálta a Balaton-felvidék állapotát a Habsburgok oldalán.¹¹ Szalaházy ekkor már állandóan a király környezetében tartózkodott, így a térség nyugalmának és Ferdinánd pártján tartásának első számú felelőse Choron lett. Ez azért rendkívül fontos, mert az uralkodónak a Dunántúl birtoklása biztosította a gyors beavatkozás lehetőségét, illetve az osztrák tartományok békéjét. Ennek megfelelően 1528-ban Veszprém várát védte meg egy Tahy János által vezetett János-párti ostromtól.¹²

A bécsi vezetés is tisztában volt Choron András szerepének jelentőségével, ezért nem mulasztották el megjutalmazni a hűségéért. 1528-ban a veszprémi alispán megkapta a Tolna megyei Kuny, és a baranyai Thorda birtokokat,¹³ majd három hónappal később a Veszprém megyei Pápa mezővárost, Kúpot és Szerecsenyt.¹⁴ Még ez év novemberében Rátóthy Gyulaffy Istvánnal közösen megkapták a veszprémi Naggyimótot, és a zalai Kovácsmolna, Egrehusze, Almád, Csekőháza és Győr birtokokat.¹⁵

Az adományok azonban nem jelentették minden esetben azt, hogy a kedvezményezett fél azonnal, vagy akár csak valaha is élvezhette birtokai jövedelmét.¹⁶ Ennek a bizonytalanságnak köszönhetően napirenden voltak az erőszakos foglalások a világi és az egyházi birtok-

¹⁰ Dolgozatunknak nem célja a két király küzdelmének kronologikus ismertetése, csak ott utalunk a megfelelő eseményekre, ahol az feltétlenül szükséges. Lásd az erre vonatkozó legfontosabb szakirodalmat: Acsády Ignác: *Magyarország három részre oszlásának története*. Budapest, 1897; Ágoston Gábor: *Hódolt Magyarország*. Budapest, 1991; Barta Gábor: *A Sztambulba vezető út (1526-1528)*. Budapest, 1983; Uő: *Erdélyi fejedelemség születése*. Budapest, 1984; Pálffy: i.m.; Szakály Ferenc: *Vesztőhely az út porában*. Budapest, 1986.

¹¹ Erdélyi László: *A tihanyi apátság története I*. Budapest, 1908, 695.

¹² Erdélyi Gyula: *Veszprém város története a török idők alatt*. Veszprém, 1913, 6. Koppány Tibor ezt az ostromot 1530-ra datálja, Koppány: i.m.: 10.

¹³ A 57. Libri Regii 1.k. 90.

¹⁴ A 57. Libri Regii 1.k. 119. Ezeket a birtokokat azonban a család ténylegesen valószínűleg nem tudta birtokba venni, mert azok az ekkor János pártján álló Török Bálint tulajdonában voltak. Feltévéstünket alátámasztja, hogy 1535-ben Török pártváltásakor ezekre a birtokokra Ferdinándtól királyi adománylevelet kapott. A 57 Libri Regii 1.k. 237.

¹⁵ A 57 Libri Regii 1.k. 137. Naggyimót esetében tudunk egy 1529 augusztus 20-án kelt királyi megerősítésről, amikor „*fidelis nostris egregii Andre Chorone de Dewecher vicecomitis comitatus istius wespremiensis... possessionis Naggyimoth vocate... dedimus*” MOL P szekció: Családi levéltárak, P 108 Esterházy család hercegi ágának levéltára (A továbbiakban: P 108) Rep 36. Fasc. B. No. 51.

¹⁶ Choron 1530-ban megkapta „Zolnok” mezővárost, és ezt az adományt az uralkodó 1535-ben meg is erősítette, ám az aktuális politikai helyzetből eredően soha nem vehette ténylegesen birtokba azt. A 57 Libri Regii 1.k. 178., 285.

kok ellen egyaránt. Ez alól nem volt kivétel Choron uram sem, aki ugyancsak kivette részét az elpusztult kolostorok javainak megszerzésében.¹⁷ 1530-ban Osztrovics Miklóssal, és Zay Ferencsel együtt Choron elfoglalta a szenyéri várkastélyt illetve uradalmát, és jellemző volt a korabeli közállapotokra Ferdinándnak az a salomoni döntése is, miszerint száz aranyforint ellenében 1533-ban bérletbe adta azt az önkényes foglalóknak.¹⁸

Ezekből az esetekből jól kitűnik, hogy az uralkodó valójában ki volt szolgáltatva a helyi, vármegyei hatalmi szervezeteknek, mivel mind pénzügyi, mind katonai alapjai hiányoztak az utasításait végrehajtó közigazgatás kiépítéséhez. Rá volt utalva a megyei szinten katonai potenciállal rendelkező híveinek szolgálataira, akik saját hatalmuk gyarapításával érték el az uralkodó befolyásának növelését, azaz addig tartott a Habsburg fennhatóság, ameddig a dinasztíát támogatók uralták az országot. Így kölcsönösen egymásra volt utalva a Habsburgokat támogató magyar nemesség – amely foglalásainak legalizálását kérte hűségéért cserébe – és az uralkodó, aki így remélte hatalma fenntartását és befolyásának esetlegesen Szapolyai kárára történő kiterjesztését Magyarországon. Ezt használta ki Choron András, aki a veszprémi püspökség anyagi és katonai erejét állította a maga – és ezzel közvetve az uralkodó – céljainak szolgálatába, s így 1531-re Veszprém vármegye leggazdagabb földesura lett.¹⁹

1532-ben újra fellángoltak a trónharcok, Szapolyai az oszmán csapatok árnyékában betört a Dunántúlra, és ott jelentős katonai sikereket ért el, többek között Veszprémet, Tihanyt és Sümeget is elfoglalta.²⁰ Ezzel alapjaiban rendült meg Ferdinánd helyzete a Dunántúlon, és félő volt, hogy az egész térséget elveszíti. Azonban részben Bakics Pálnak és Choron Andrásnak köszönhetően a János-pártiak nem tudták tartósan megvetni itt a lábukat, ugyanis Choronék már ez év nyarán sikeresen vették fel a harcot a Balaton-felvidéket fosztogató török portyákkal,²¹ és az 1534-ben kibontakozó ellentámadás vezetőjeként András foglalta vissza Tihanyt is.

Katonai sikereiért, és hűségéért ebben az évben Choron Andrászt az uralkodó Zala megye főispánjának nevezte ki.²² Ekkor kapta Zenyér, Zós, Merke Thapson és Arad birtokokat

¹⁷ Molnár: i.m.: 72.; Pálffy: i.m.: 145. „*Andreas Choron tenet occupata bona prepositure Sancti Nicolai Albensis pertinentiasque possessioni Pah in comitatu Zaladiensis.*” Frangepán Ferenc és Brodarics István levele Johann Katzienernek. 1533. november 15., Buda In: Bessenyei József: *Enyingi Török Bálint*. Budapest, 1994, 75–77. (A bevezetést írta és a forrásokat közzé teszi Bessenyei József.)

¹⁸ Borsa Iván: Szenyéri uradalom a török időkben. In: *Somogy Megye Múltjából. Levéltári Évkönyv*. 1985. 16, 78–82. Itt az uralkodó az „*aulicis nostris*” megnevezést használja Choronékra.

¹⁹ Lásd melléklet.

²⁰ Veress D. Csaba: *Várak a Balaton körül*. Budapest, 1996, 64.

²¹ „*Ex litteris Andreae Choron in Symegh feria sexta post Dionisii martyris: Inprimis cum equitibus nostris versus Dewecher domum nostrum invenimus Turcas equites quingentos quos omnes profligimus, secundo centum, tertio centum et quinquaginta, quarto trecentos, quinto ducentos, sexto pedites et quinquaginta, septimo ducentos quinquaginta, ammino istos praescriptos ita profligavimus, ut forsitan non multi possunt ex eis mortem evadere. Insuper ubi quinquaginta equites, ubi pedites centum, quadraginta, viginti et sic consequenter, profligavimus, ita hic in circuitu Dewecher et Symegh iacent circiter vel plusquam duo milia quingenta cadavera turcarum...*” Österreichisches Staatsarchiv, Wien (A továbbiakban: ÖstA) Haus-, Hof- und Staatsarchiv (A továbbiakban: HHStA) Turcica Türkei (A továbbiakban: Turcica) karton 2. Konv. 2. fol. 126.

²² Fallenbüchl Zoltán: *Magyarország főispánjai*. Budapest, 1994, 110. 1541-ig viseli ezt a tisztséget. 1535. október 21-től Erdődy Péterrel megosztva „*in medietate comitatus*” Ez először az 1534. szeptem-

Somogyban,²³ a következő évben Thomay Ferencsel közösen Ládтомajt és a veszprémi Csajágot,²⁴ valamint Mihályi Ladony Miklós győri prefektussal együtt 1536-ban Lesence-tomaj, Németfalu, és Pabar településeket Zala vármegyében.²⁵ Ezeket a birtokokat András személyes rátermettségével szerezte meg a Choron dinasztia számára. A Habsburgok iránti feltétlen hűsége – bár ez nem minden korban volt erény – nagyon sokat segített udvari megítélése szempontjából. Nyilván nem járunk messze az igazságtól, ha azt feltételezzük, hogy a család felemelkedésében András Bécshez való ragaszkodása és katonai erényei egyaránt nagy szerepet játszottak.

A család vagyoni helyzetének változása

Láttuk, hogy a családi birtokok növelésében mekkora szerepe volt a Choronoknál a királyi adományoknak, ám korántsem ez volt az egyetlen járható út az újabb földek megszerzéséhez. Ebben az időszakban ugyanis már szokássá vált a földek egymás közötti adásvétele vagy kölcsönbérlete is. Így került a korábban Szapolyai birtok, Ugod oppidum egyik fele Horváth Jánostól és nejétől, Thallóczi Bánffy Magdolnától 2600 Ft-ért a Choron család birtokába 1532-ben, majd három évvel később – további 3200 Ft kifizetés után – királyi jóváhagyással a teljes uradalom.²⁶

Míndez komoly készpénz meglétét feltételezi, melyet szabadon tudtak áramoltatni, forgatni. Ehhez a meglévő birtokok bevételei mellett többek között az alispáni, majd főispáni tisztségekkel járó pénzügyi juttatások biztosították a megfelelő alapot. A költség címen 1531-ben beszedett hadiadóból 420 Ft-ot, míg 1536-ban 330 Ft-ot tartott vissza András.²⁷ Bár ezek az összegek nem jelentősek, jól érzékeltetik, hogy a tisztségeket vállalók anyagi téren is bizonyos előnyt élveztek a közügyektől távolmaradó társaikkal szemben. Ennél azonban sokkal fontosabb bevételi forrás volt az áruszállításba való bekapcsolódás. Mint minden korban, a háború ekkor is nemcsak pusztítást, de hatalmas üzletet is jelentett, mivel a hadsereg a legnagyobb és legbiztosabb piac. A kettős királyválasztás következtében az ország polgárháború színterévé vált, különböző régiókban évente vonultak át seregek, melyeknek élelemre és ellátásra volt szükség. A többség nyilván a háta közepére se kívánta ezeket a hivatlan látogatókat, akik bizony sokszor nem kérdezték, mivel tartoznak kosztjukért és kvártélyukért, de az a néhány család, aki elég hatalommal bírt ahhoz, hogy megvédje birtokait, komoly pénzöss-

ber 28-án keltezett oklevélben kerül említésre, amikor az uralkodó Choronnak, mint zalai főispánnak adományozta a Veszprém vármegyei Szentgál és Németi falvakat. A 57 Libri Regii 1.k. 222.

²³ A 57 Libri Regii 1.k. 235.

²⁴ A 57 Libri Regii 1.k. 284.

²⁵ MOL P 108 Rep 36. Fasc. B. No. 52.

²⁶ Reizner János: A gróf Esterházy család pápai levéltára. Közli: Reizner János. In: *Történelmi Tár*. 1893, 613. Bár már 1532 októberében Ugodból datálja levelét Choron András „*ex castro nostro Ugod*” MOL E szekció: Magyar Kamara Archívuma E 185 Archívum familiae Nádasy (A továbbiakban: E 185) Choron András levele Nádasy Tamásnak. 1532. október 22., Ugod. Mégis 1539-ben Mathusnai Kristóftól újra megvásárolta a Vas megyei Zergény birtokkal együtt 3000 Ft-ért és a tolnai Nagy-Izménért cserébe. Reizner: i.m.: 613. MOL P 108 Rep. 40. Fasc. D No. 12.

²⁷ Dr. Pákay Zolt: *Veszprém vármegye története*. Veszprém, 1942, 21.

szegekért tudta értékesíteni terményeit, kivált a gabonát, a takarmányt, és a bort. A hadikonjunktúra természetesen inkább a 16. század második felében virágzott, az ország majd egészének hadszíntérré válásával, de már 1538-ból van rá adatunk, hogy a Veszprém mellett állomásozó Ferdinánd-párti sereg részére Choron András is szállított ellátmányt.²⁸

Az áruszállítás másik összetevője a távolsági kereskedelem volt. A család már korán felismerte az ebben rejlő lehetőségeket. Az 1542-ben készült, a nyugati határon fekvő harmincad-hivatalok naplói szerint a Devecserből érkező, származó kereskedők 612 Ft teljes forgalmat bonyolítottak le, igaz ennek legnagyobb részét az import tette ki.²⁹

A megnövekedett bevételeknek köszönhetően a család ezekben az években építette át devecseri kastélyát, ahova 1538-ban Choron András végleg áttette székhelyét.³⁰ Ebben a Kecsethy Márton veszprémi püspökkel való nézeteltérése is közrejátszott. Kecsethy a sümegi várat, mint püspöki birtokot, visszakövetelte Chorontól, aki csak alispánként bírhatta volna azt, de ettől a tisztségétől már megvált. András viszont nem volt hajlandó visszaadni a várat, mert ő – ahogy írta – már 50.000 Ft-ot költött az elmúlt 13 évben a vár fenntartására, ezért azt költsége megfizetése nélkül át nem engedi.³¹ Erre azt válaszolta a püspök, hogy tudomása szerint inkább megkárosította a rábizott javakat, és Devecserben, ahol korábban csak viskó állt, királyi épületeket emelt.³²

A család nem értett egyet a püspökkel a Tihanyi apátság birtoklásának kérdésében sem, melyet 1534 óta tartott jogtalanul megszállva Choron. A viszálykodás csak 1539-ben ért véget, amikor az uralkodó kinevezte András akkor még kiskorú fiát, Jánost apátnak,³³ valamint Andrászt a kolostor és az apátság kormányzójának. Bár János a tihanyi apátok névsorába soha nem lett beiktatva,³⁴ a család 1548-ig birtokolta az apátságot, a várat, és a hozzájuk tartozó birtokokat, melyek nem csekély jövedelmeiből András maga finanszírozta az erősségben állomásozó 24 lovast és 16 gyalogost.³⁵ Az apátságnak voltak javai Balatonfüreden, Aszófőn, Szőlősen és Arácsan, ahonnan a szőlőművelés révén jelentős bevételekhez jutottak az első török portyák megjelenéséig.

A fejezet összegzéseként megállapíthatjuk, hogy Choron András jó érzékkel végezte birtokai irányítását, s a család jelentős vagyoni gyarapodást ért el ezekben az években.

²⁸ ÖStA HHSa Ungarische Akten (A továbbiakban: UA) Fasc. 38. Konv. A, fol. 36–38. Gyulay István veszprémi várkapitány levele Ferdinándhoz. 1538. december 13., Veszprém

²⁹ Ember Győző: Magyarország XVI. századi külkereskedelmének történetéhez. *Századok* 1961/1, 42.

³⁰ Első levelét 1538. június 29-én keltezte innen Nádasdy Tamásnak. MOL E 185

³¹ Takáts Sándor: *Magyar nagyasszonyok*. é.n., 112.; *Egyháztörténeti emlékek a magyar hitújítás korából III.*, 1906, 127–134.; Erdélyi: i.m.: 13.

³² Erdélyi Gyula: i.m.: 13. „*Dewecher ante tugurium erat extruxit regia planeaedifica et haec omnia ex sanguine miserorum, quos depredatus est ex arce Sümegh*” Végül abban állapodtak meg a felek, hogy a püspök fizessen 2.000 Ft-ot, és Choron kapjon két, általa kiválasztott püspöki birtokot, 20 évig Tapolca és Berend tizedkerületek tizedeit, és a püspök adja András fiának a tihanyi apátságot.

³³ Valószínűleg a Sümeg visszaadása érdekében kötött fent említett megállapodás értelmében.

³⁴ Ennek az lehetett az oka, hogy János bátyja, István az 1540-es évek elején meghalt, így János lett a potenciális örökös, s így már nem kellett egyházi pályára szálni a kisebbik fiút a család birtokainak egyben tartása végett.

³⁵ Veress D. Csaba: i.m.: 64.

A Devecseri Choronok családi kapcsolatai

A familia történetének vizsgálatakor nem hagyhatjuk figyelmen kívül azokat a rokoni szálat, melyek révén a dinasztiát elhelyezhetjük a kor nemesi társadalmában. Ennek köszönhetően képet kaphatunk a család vagyoni helyzetéről, valamint arról, hogy milyen helyet foglalt el a nemesi hierarchiában. A korszakban kötött házasságokat alapvetően meghatározta, hogy rangon aluli családokkal nem szívesen kerültek rokonságba, s igyekeztek közeli területről párt választani.

A Devecseri Choronok családfájával már foglalkozott korábban a szakirodalom, de az újabban előkerült források segítségével sok helyen pontosítani tudjuk eddigi ismereteinket.³⁶ András valamikor az 1520-as években vette feleségül Izsákfalvi Margitot, akinek származását homály fedi.³⁷ Ezen nem is lehet csodálkozni, hiszen ekkor András csak egy „kemesealji” nemes volt, aki rangjához illően egy kismanesi kisasszonyt kapott feleségül. Két fiúgyermekük született, de közülük az idősebb – István – nem érte meg a felnőtt kort, 1542 után nem találkozunk a nevével a forrásokban.³⁸ Az életben maradt Jánoson kívül Choron Andrásnak öt leánya volt, akiknek házasságaiból rengeteg érdekes információt szűrhetünk le.

Feltételezéseink szerint a legidősebb lány volt Zsófia, aki már 1535-ben Gersei Pethő Péter felesége volt.³⁹ Dorottya Rátóti Gyulaffy Jánoshoz, Csobánc urához, egy Balaton-környéki középbirtokoshoz ment feleségül. Anna, a harmadik leány idősebb Gersei Pethő Gáspárnak, Nádasdy Tamás familiárisának lett a felesége.⁴⁰ A Pethők a tehetősebb középneemes famíliák közé tartoztak, akiknek birtokai Vas és Zala vármegyében feküdtek.⁴¹ A következő testvér Fruzsina (Frakszia) volt, akit Gersei Pethő Benedek vett nőül. Takáts Sándor már említett tanulmányának köszönhetően róla rendelkezünk a legtöbb ismerettel: a magyar mellett latinul is tudott írni és olvasni, kertjei messze földön híresek voltak.⁴² Katalinról tudjuk a

³⁶ Ebben a tekintetben a leghasznosabb forrásoknak Takáts Sándor Choron lányokról szóló tanulmánya, illetve Kazáry János tanulmánya bizonyult. Takáts Sándor: i.m.; és Kazáry Károly: A jánosházy gróf Erdődy birtok és a vár rövid története. *Dunánúli Szemle* 1940, 7/1–2, 6–77.

³⁷ Családjáról szinte semmit nem tudunk, csak Vas megyében említene a források egy Izsákfalvi Márk Jánost 1573-ban. „*In praedicti oppidi Vasvar in eodem comitatu Castriferrei...Joanne Mark de Izsakfalva...*” MOL P 108 Rep. 45. Fasc.

N. Margit első említése 1532-ben történt; Reizner: i.m.: 613. de ekkor már éltek a fiaik, így a frigynek előbb kellett megtörténnie. Utolsó említése 1552. február 8-án. „*Generosa domina Margaretha Relicta egregii quondam Andree Choron de Dewecher.*” MOL P 108 Rep. 45. Fasc. L. No. 392.

³⁸ Utolsó említése 1542. szeptember 1-én Thurzó Elek Choron Andrásnak Sárosdra tett adománylevelében. MOL P 108 Rep. 40. Fasc E. No. 89.

³⁹ A 57 Libri Regii l.k. 284–285. 1569-ben még élt, MOL P szekció: Családi levéltárak A herceg Bathyány család levéltára, Missiles (A továbbiakban P 1314) No. 09329, de 1584-ben már nem volt az élok sorában „*Quondam Sophia olim Petri Pethő de praefacta Gerse*” MOL P 108 Rep. 13. Fasc. A. No. 1.NB.

⁴⁰ A Pethő család tagjai 1549-ben kaptak báróságot, és Gáspár testvére, János Sopron megye főispánja is volt huzamosabb ideig.

⁴¹ Maksay: i.m.: II. 911. 1103.

⁴² Takáts Sándor: i.m.: 1114–1116.

legkevesebbet, őt Vásonkői Horváth Jeromos vette feleségül, aki még élt János 1584-ben bekövetkezett halálakor.⁴³

Ezeket a házasságokat tekintve megállapíthatjuk, hogy az apa, hatalmának növekedése révén, már jobb házasságokat tudott kieszközölni lányai számára, igaz, a középnemesi körből még ők sem tudtak kitörni. Ám figyelembe véve, hogy egy patriarchális társadalomban éltek, ez a lánygyermekektől nem is volt elvárható. A minőségi ugrást János hajtotta végre, mint az ekkor már jelentős Choron-birtok egyetlen örököse, de ennek vizsgálata már kívül esik a jelen dolgozat tárgykörén.⁴⁴

Összegzés

Végszóként megállapítható, hogy a család felemelkedésének fő aspektusai jól megragadhatók az 1526-1541 közötti tizenöt esztendőben. A família jól alkalmazkodott a polgárháborús helyzet miatt megváltozott körülményekhez. Choron András körültekintő és előrelátó politikálásának köszönhetően, a Devecseri Choronok a mohácsi csatát követően hatalmi tényezővé váltak a Balaton-felvidéken. Egyre komolyabb tisztségek vállalásával Choron András egyre nagyobb társadalmi presztízst tett szert, s részben ennek köszönhetően a család birtokállománya egyre bővült ezekben az években. Azt is jól ismerte fel a família, hogy a kereskedelemben való részvétellel gyors vagyoni gyarapodás érhető el, ezért már korán bekapcsolódott a hadsereg számára történő szállításokba. A család vagyonának növekedésével párhuzamosan előnyösebb házasságokat köthettek Choron András gyermekei, mint amilyen neki jutott osztályrészül. A családfő hűségének, és katonai eredményeinek köszönhetően a Choronok a tárgyalt időszakban a kisenemesi státusból eljutottak a nemesi arisztokrácia előszobájába.

Ám az ekkor bekövetkező újabb oszmán támadás, Buda eleste és az ország három részre szakadása teljesen más helyzetet eredményezett, és az életben maradáshoz, ahogy a magyar társadalom majd' egészének, úgy a család tagjainak is gyökeresen új körülményekhez kellett alkalmazkodniuk.

⁴³ Egy általa írt levelet találtunk. MOL E 185 Choron Katalin Nádasdy Tamásnak. 1555. október 13. Szentgrót

⁴⁴ Choron János életéről bővebben lásd: Varga Szabolcs: Egy Mohács után felemelkedett nemesi család karriertörténete Magyarországon. A Devecseri Choronok. *Passim*.